

Ústav pamäti národa

Materiál na rokovanie
Národnej rady
Slovenskej republiky

Číslo:

Výročná správa o činnosti

Návrh uznesenia:

Národná rada Slovenskej republiky

berie na vedomie

Výročnú správu o činnosti

Predkladá:

Ján Langoš
predseda Správnej rady
Ústavu pamäti národa

Bratislava máj 2004

Predkladacia správa

Ústav pamäti národa na základe § 12 ods. 5 zákona č. 553/2002 Z. z. o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa) v znení zákona č. 110/2003 Z. z. predkladá výročnú správu. Predkladaná správa dokumentuje činnosti, ktoré viedli ku konštitúcii Ústavu pamäti národa ako verejnoprávnej ustanovizne, finančné, personálne, materiálne a organizačné rozhodnutia na zabezpečenie úloh uložených Ústavu pamäti národa zákonom a zložité rokovania so štátnymi orgánmi Slovenskej republiky, predovšetkým so Slovenskou informačnou službou. Správa sa zaoberá tiež medzinárodnými vzťahmi, ktoré bránia prístupu k dokumentom štátnej bezpečnosti, obsahujúcim citlivé údaje o občanoch Slovenskej republiky alebo o Slovenskej republike a sú v správe štátnych orgánov Českej republiky.

Hodnotené obdobie začína prvým uznesením Správnej rady Ústavu pamäti národa v mesiaci máj 2003 a končí dňom schválenia Výročnej správy Správnou radou Ústavu pamäti národa v máji tohto roka.

Správa bude zverejnená na internetovej stránke Ústavu pamäti národa www.upn.gov.sk a zároveň poskytnutá elektronickým a tlačovým médiám ako aj verejnosti.

Obsah

Úvod	5
1 Zákon o pamäti národa	6
2 Ústav pamäti národa	6
2.1 Orgány ústavu	6
2.1.1 Správna rada Ústavu pamäti národa	6
2.1.2 Dozorná rada Ústavu pamäti národa	7
3 Organizačné, personálne, ekonomické a technologické zabezpečenie plnenia úloh	8
3.1 Priestorové, finančné a personálne zabezpečenie činnosti	8
3.2 Založenie archívu	10
3.3 Budovanie informačného systému	10
4 Úlohy Ústavu pamäti národa	11
4.1 Preberanie dokumentov	12
4.1.1 Vydanie dokumentov štátnej bezpečnosti z depozitov Slovenskej informačnej služby	12
4.1.2 Oprávnenie Slovenskej informačnej služby spravovať a využívať dokumenty štátnej bezpečnosti (stanovisko)	13
4.1.3 Ochrana utajovaných skutočností a dokumenty štátnej bezpečnosti – (stanovisko)	15
4.1.4 Správa o druhu, povahe, dobe vzniku a ich posúdenie vo svetle zákona o ochrane utajovaných skutočností (dokument)	17
4.1.5 Vydanie dokumentov bezpečnostných zložiek štátu z archívu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a z depozitu Vojenského obranného spravodajstva	21
4.1.6 Zmluvné vzťahy so štátnymi orgánmi Slovenskej republiky	21
4.1.7 Prístup k dokumentom v správe štátnych orgánov Českej republiky	21
4.1.8 Ochrana osobných údajov a dokumenty štátnej bezpečnosti	24

4.2	Sprístupňovanie	24
4.3	Medzinárodná spolupráca	25
5	Základné problémy za obdobie činnosti Ústavu	25
6	Hlavné zámery na rok 2004	26

Ústav pamäti národa

Výročná správa o činnosti

Predseda Správnej rady Ústavu pamäti národa:

„S úctou a uznaním ďakujem všetkým pracovníkom Ústavu pamäti národa za pracovné nadšenie, tvorivosť a úsilie, ktoré vynaložili pri budovaní Ústavu pamäti národa, inštitúcie pripravenej plniť nové a ťažké úlohy pre obnovenie spoločenskej pamäti o dobe neslobody v našich národných dejinách a pre rozširovanie a ochranu slobody v našej krajine.“

Úvod

„Národná rada Slovenskej republiky majúc na pamäti

- veľké množstvo obetí, strát a škôd, ktoré utrpel slovenský národ a príslušníci národností žijúci na Slovensku v rokoch druhej svetovej vojny a po jej ukončení,

- vlastenecké tradície boja slovenského národa s okupantmi, fašizmom a komunizmom, činy občanov, ktoré konali v záujme slobodného a demokratického Slovenska a na obranu slobody a ľudskej dôstojnosti,

- povinnosť stíhať zločiny proti mieru, ľudskosti a vojnové zločiny a tiež

- povinnosť nášho štátu učiniť zadosť všetkým, ktorí boli poškodení štátom, čo porušoval ľudské práva a vlastné zákony,

- povinnosť nášho štátu sprístupniť utajenú činnosť represívnych orgánov v dobe neslobody 1939 - 1989 a určiť zodpovednosť za porobenie vlasti, vraždenie, zotročovanie, lúpenie a ponižovanie, morálny a hospodársky úpadok sprevádzaný justičnými zločinmi a terorom proti nositeľom odlišných názorov, deštrukciu tradičných princípov vlastníckeho práva, zneužívanie výchovy, vzdelávania, vedy a kultúry na politické a ideologické účely

ako výraz nášho presvedčenia, že ten, kto nepozná svoju minulosť, je odsúdený ju opakovať a že žiadne protiprávne konanie štátu proti občanom nemôže byť chránené tajomstvom, ani nemôže byť zabudnuté,

uzniesla sa na...“ zákone Národnej rady Slovenskej republiky č. 553/2002 Z. z. o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa) v znení zákona č. 110/2003 Z. z.

1. Zákon o pamäti národa

Zákon o pamäti národa „upravuje zriadenie Ústavu pamäti národa“. Ústav bol zriadený ako právnická osoba dňom účinnosti zákona (28. septembra 2002), pretože zákonom boli splnené podmienky určenia vlastností ústavu ako právnickej osoby, teda určenie názvu, sídla, vymedzenie štatutárneho orgánu a vymedzenie vlastného majetku, slúžiaceho na plnenie úloh. (Pozri napr. Stanovisko občianskoprávneho a obchodného kolégia NS ČR zo dňa 22. 4. 1998, Cpjn 68/97 alebo stanovisko pléna NS ČR č. 11/1997 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk.)

Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo obrany SR a Slovenská informačná služba vydajú Ústavu pamäti národa dokumenty o činnosti bezpečnostných zložiek štátu a kópie osvedčení podľa zákona č. 451/1991 Zb. do šiestich mesiacov od účinnosti zákona.

Ústav je povinný sprístupniť kópiu, záznam, dokumenty zo svojho archívu a zverejniť (vydať tlačou a na elektronických médiách) prepis evidenčných záznamov protokolov zväzkov a ďalších evidenčných pomôcok štátnej bezpečnosti.

Účelom zákona je zriadenie Ústavu pamäti národa, ktorý má „evidovať, zhromažďovať, sprístupňovať, zverejňovať, spravovať a využívať dokumenty bezpečnostných orgánov Nemeckej tretej ríše a Zväzu sovietskych socialistických republík a tiež bezpečnostných orgánov štátu“.

2. Ústav pamäti národa

Ústav pamäti národa je verejnoprávna inštitúcia, zriadená Zákonom o pamäti národa. Štát preniesol na Ústav pamäti národa niektoré zo svojich úloh. Ústav pamäti národa rieši zákonom uložené úlohy pod dohľadom Národnej rady Slovenskej republiky a jej určeného výboru. Určeným výborom je Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnosti a postavenie žien.

2.1 Orgány ústavu

2.1.1. Správna rada Ústavu pamäti národa

Národná rada Slovenskej republiky na svojej schôdzi dňa 25. apríla 2003 zvolila za predsedu Správnej rady Ústavu Jána Langoša a za jej troch členov Dr. Ľubora Hallona, Mgr. Lenku Lubuškovú, Dr. Ladislava Öllösa a dňa 21. mája 2003 Ing. Máriu Andrejčakovú. Vláda Slovenskej republiky menovala k 1. máju za členov Správnej rady Ing. Mariana Gulu a Karola Noskoviča a prezident Slovenskej republiky menoval dňa 2. júla 2003 za členov Správnej rady Dr. Jozefa A. Langa a Ing. Jána Lipinského.

Prvé zasadnutie Správnej rady sa konalo dňa 6. mája 2003, celkove sa do 31. 3. 2004 uskutočnilo štrnásť zasadnutí, na ktorých predseda Správnej rady pravidelne informuje členov Správnej rady o stave budovania ústavu, o rokovaní vo veciach preberania dokumentov, zabezpečenia priestorov a ďalších zásadných problémov.

Správna rada prerokovala a schválila základné normy a smernice ústavu nevyhnutné na riadenie a činnosť Ústavu pamäti národa. Štatút Ústavu pamäti národa bol schválený 23. mája 2003, Organizačný poriadok bol schválený 6. júna 2003. Mzdový poriadok a ekonomické smernice, potrebné pre fungovanie ústavu boli schvaľované priebežne do konca roka.

Správna rada dňa 22. 8. 2003 na návrh predsedu zvolila za podpredsedu Správnej rady Ing. M. Gulu, na zasadnutí 21. 11. 2003 vymenovala Výbor Ústavu pamäti národa. Za členov výboru boli menovaní:

Mgr. Ladislav Bukovszky, narodený v r. 1966, ukončené vzdelanie v odbore archívnictvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, riaditeľ sekcie archívu.

Ing. Pavol Fischer, narodený r. 1948, ukončené vzdelanie strojnícke, riaditeľ sekcie informatiky.

Mgr. Juraj Kalina, narodený r. 1975, ukončené vzdelanie v odbore história – archeológia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a dvojročnú prax na Oddelení dokumentácie zločinov komunizmu Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, poverený riadením sekcie sprístupňovania.

Ing. Mgr. Marta Košíková, narodená v r. 1963, ukončené vzdelanie na Vysoké škole ekonomickej v Bratislave a na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore pedagogika a teológia, riaditeľka kancelárie predsedu Správnej rady Ústavu pamäti národa.

Miroslav Lehký, narodený v roku 1947, s dlhoročnou praxou na Úrade dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu pri Ministerstve vnútra Českej republiky, riaditeľ sekcie právnych analýz a rekonštrukcie.

2.1.2 Dozorná rada Ústavu pamäti národa

Národná rada Slovenskej republiky zvolila dňa 25. apríla 2003 za členov Dozornej rady Ústavu pamäti národa Mgr. Ivetu Hurnú a Ladislava Kovácsa a minister spravodlivosti Slovenskej republiky menoval za jej člena k 1. máju 2003 Ing. Gabrielu Smolíkovú.

Prvé zasadnutie Dozornej rady sa uskutočnilo 22. 8. 2003, na ňom bola za predsedkyňu Dozornej rady zvolená Ing. Gabriela Smolíková. Dozorná rada zasadá raz mesačne, na svojich zasadnutiach bola informovaná predsedom, resp. podpredsedom Správnej rady o činnosti a o stave budovania ústavu, o situácii ohľadne preberania dokumentov, o normách a smerniciach ústavu prijímaných Správnou radou. Upozorňovala Správnou radu na nutnosť informovať žiadateľov o sprístupnenie dokumentov o stave vybavovania ich žiadostí. Dozerá na priebeh obstarávania tovarov a služieb, jeden člen Dozornej rady sa zúčastňuje na každom rokovaní komisie. Prerokovala návrh rozpočtu na rok 2004. V zmysle štatútu schválila členov inventarizačnej komisie a auditora na vykonanie auditu ročnej účtovnej uzávierky.

3. Organizačné, personálne, ekonomické a technologické zabezpečenie plnenia úloh

3.1 Priestorové, finančné a personálne zabezpečenie činnosti

Pre sídlo a archív Ústavu pamäti národa boli od Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky a od Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zapožičané priestory. K 1. 12. 2003 boli prenajaté ďalšie kancelárske a archívne priestory. Zmluva s Generálnou prokuratúrou končí 31. 12. 2004.

Žiadosť o uvoľnenie rozpočtových prostriedkov z rezervy vlády na zabezpečenie činnosti ústavu v roku 2003 bola v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky pripravovaná v apríli a máji 2003. Návrh bol upravený Ministerstvom financií Slovenskej republiky a predložený vláde. Vláda svojim uznesením č. 682 zo 16. júla 2003 schválila dotáciu z rozpočtovej rezervy na činnosť ústavu vo výške 33 270 tis. Sk. Prostriedky z účelovej dotácie boli na účet Ústavu pamäti národa pridelené 24. augusta 2003.

V júli 2003 prebehli viacnásobné rokovania vo veci návrhu rozpočtu na rok 2004 medzi Ústavom pamäti národa a Ministerstvom financií SR. Ministerstvo financií skrátilo požadovanú výšku 70 000 tis. Sk približne o jednu tretinu – na 45 610 tis. Sk. Tieto prostriedky boli schválené Národnou radou Slovenskej republiky a sú použité v rozpisom schválenej skladbe.

V priebehu mesiacov august a október 2003 sa uskutočnili prijímacie pohovory na obsadenie pracovných miest, ktoré absolvovalo vyše 120 uchádzačov o zamestnanie. Do pracovného pomeru bolo k 31. marcu 2004 prijatých 50 pracovníkov.

Organizačná štruktúra Ústavu pamäti národa je vytvorená so zreteľom na optimálne plnenie základných úloh, ktoré ukladá Zákon o pamäti národa.

Ústav pamäti národa sa organizačne člení na Kanceláriu predsedu Správnej rady a odborné sekcie. Kancelária spolu s oddelením ekonomiky a správy zabezpečuje administratívne a ekonomicky plnenie úloh odborných sekcií, vedie správnu agendu a zabezpečuje styk s verejnosťou. Odborné sekcie - **sekcia archívu, vedeckého výskumu a bádania, sekcia sprístupňovania, sekcia informatiky, sekcia právnych analýz a rekonštrukcie** vytvárajú organizačné, personálne a technologické podmienky pre efektívne plnenie úloh.

Kancelária predsedu Správnej rady vznikla 1. júla 2003 a k 31. marcu 2004 má pätnásť zamestnancov, z toho dvaja pracujú na čiastočný úväzok. Prvé úlohy, spojené so zriadením a rozbehom činnosti ústavu riešili odborné referáty.

Referát obrany a ochrany komisionálne posudzuje charakter dokumentov a zabezpečuje praktické preberanie dokumentov po bývalých bezpečnostných zložkách štátu.

Referát registratúrneho strediska vedie evidenciu a administratívne spracovanie žiadostí o sprístupnenie a celej pošty.

Personálny referát vykonáva prijímacie pohovory s uchádzačmi o zamestnanie.

Tlačový referát zabezpečuje styk s médiami.

Oddelenie ekonomiky a správy vykonáva správu finančných prostriedkov, mzdovú agendu zamestnancov a všetky praktické činnosti spojené s nákupom a obstarávaním zariadení, potrebných na činnosť ústavu.

Sekcia archívu vznikla v júli 2003 a k 31. marcu 2004 má 6 zamestnancov.

Pri budovaní archívu je kladený dôraz na personálne obsadenie pracovných miest v archíve, ktoré bolo vykonané prostredníctvom pohovorov s prihlásenými záujemcami koncom augusta a začiatkom septembra 2003. Pri pohovoroch bola zohľadňovaná odbornosť a základné vedomosti o poslaní a cieľoch ÚPN a o činnosti štátnej bezpečnosti. Všetci pracovníci majú ukončené univerzitné štúdium na FFUK v Bratislave na Katedre archívniectva a pomocných vied historických.

Sekcia sprístupňovania vznikla ako jedna z prvých sekcií Ústavu pamäti národa. V tejto sekcii pracuje 14 zamestnancov. Pracovné miesta sú obsadené na základe pohovorov s pracovníkmi s vysokoškolským vzdelaním prevažne v oblasti histórie.

Základnou úlohou sekcie je sprístupnenie dokumentov vzniknutých činnosťou bezpečnostných zložiek v dobe neslobody.

Sekcia informatiky vznikla 1. októbra 2003. Pracuje v nej 9 pracovníkov, ktorí plnia úlohy v oblasti tvorby programov pre databázy, verifikácie prevzatých databáz, správy siete, ako aj digitálneho spracovania dokumentov.

Sekcia právnych analýz a rekonštrukcie začala činnosť 1. novembra 2003 a k 31. marcu 2004 má šesť pracovníkov.

Sekcia pracuje podľa stanovených priorít, postupov pri spracovávaní, analýze a vyhodnocovaní dokumentov, prevzatých z depozitu Slovenskej informačnej služby a uložených v archíve Ústavu pamäti národa. S ohľadom na aktuálny stav preberania dokumentov boli ako prvé na spracovanie určené vyšetrovacie spisy ŠtB- Krajská správa Košice a Banská Bystrica. Spisy Krajskej správy ŠtB Bratislava doteraz neboli prevzaté. Na základe štúdia dokumentov bola vypracovaná metodika primárneho indexovania vyšetrovacích i operatívnych spisov ŠtB, podľa ktorej budú digitálne spracované spisy charakterizované a ukladané do počítačovej databázy a ďalej vyhodnocované.

V rámci právnej analýzy vyšetrovacích spisov z právneho hľadiska bola určená priorita spisov, ktoré sa týkajú skupinových procesov, vykonávaných v päťdesiatych rokoch príslušníkmi ŠtB, v ktorých došlo k odsúdeniu nevinných ľudí na vysoké tresty odňatia slobody alebo na trest smrti.

Do konca marca 2004 sekcia prevzala na spracovanie a vyhodnotenie deväť písomných podnetov občanov SR, týkajúce sa činnosti Štátnej bezpečnosti a Vojenskej kontrarozvedky.

Sekcia vedeckého výskumu a bádania bude formálne zriadená v druhej polovici tohto roka. Publikačná, dokumentačná a vedecká činnosť je nateraz vykonávaná popri iných úlohách.

3.2 Založenie archívu

Založenie archívu zodpovedá kritériám a zásadám ukladania archívneho materiálu, ktorý je súčasťou národného kultúrneho dedičstva. Archív je umiestnený v prenajatých priestoroch v správe Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky. Sú vytvorené podobné podmienky na ukladanie archívnych dokumentov, ktoré zodpovedajú povinnostiam zriaďovateľa podľa zákona o archívoch a o administratívnej bezpečnosti utajovaných skutočností. Vytvorenie súčasných archívnych depotov je provizórne riešenie. Optimalizáciou usporiadania a použitím modernej techniky bola dosiahnutá nadštandardná úroveň a kapacita depotov.

Problémy s preberaním písomností po štátnej bezpečnosti z depozitov Slovenskej informačnej služby spôsobili časový posun pri ich preberaní. Od polovice septembra bolo odovzdaných v troch etapách 1940 krabíc archívneho materiálu a 25 bežných metrov registratúrnych pomôcok. Najväčší súbor - 777 krabíc - tvoria vyšetrovacie zväzky Krajských správ ŠtB Banská Bystrica a Košice. Preberania resp. odovzdanie vyšetrovacích zväzkov Bratislavskej krajskej správy však doteraz nenastalo. Okrem archívnych dokumentov v papierovej forme sme prevzali dokumenty na mikrofišoch v počte 70 961, čo tvorí vyše 34 tisíc zväzkov. Dokumenty preberané od Slovenskej informačnej služby do februára 2004 boli uložené v registratúre a po administratívnom vyznačení zrušenia stupňa utajenia presunuté zo správy registratúry do správy Archívu Ústavu pamäti národa.

Postupné narastanie množstva preberaného materiálu si vyžiada aj ďalšie rozšírenie priestorov depotov. Ku koncu roka boli depoty Archívu ÚPN kompletne vybavené regálmi. Tým bola kapacita depotov maximálne využitá a jej významnejšie navýšenie už nie je možné.

Archív v spolupráci s ostatnými sekciami ústavu prevzal a usporiadal všetok materiál prevzatý od Slovenskej informačnej služby. Materiál bol uložený v scelených sériách, nakoľko Slovenská informačná služba ho odovzdala v skupinách podľa stupňa utajenia jednotlivých dokumentov a nerešpektovala ich pôvodné usporiadanie, ktoré pracovníci archívu obnovili a všetok prevzatý materiál bol uložený v takom stave, že ho pracovníci ostatných sekcií ústavu môžu pri svojej práci využívať bez komplikácií .

Pracovníci archívu vytvorili a odovzdali na ďalšie spracovanie a využitie evidencie, vytvorené z menných registrov existujúcich inventárov, pochádzajúcich z Archívu Ministerstva vnútra SR v Levoči. Ide o Krajské správy ŠtB v Bratislave, v Banskej Bystrici a v Košiciach.

Bola vytvorená evidencia k personálnym zväzkom príslušníkov ŠtB.

Archív začal v roku 2003 budovať z darov Zbierku novín a časopisov, Zbierku plagátov, Zbierku kópií dokumentov z iných archívov a Zbierku novinových výstrižkov. Archív prevzal už aj časť jedného osobného fondu v rozsahu 0,5 bežného metra.

3.3 Budovanie informačného systému

Už v letných mesiacoch 2003 bola stanovená základná koncepcia informačného systému ústavu. Po vykonaní prieskumnej činnosti v oblasti hardverovej i softwarovej boli vytipované základné komponenty potrebné pre špecifické činnosti ÚPN. Hlavný dôraz bol

kladený na dlhodobú činnosť v tejto oblasti (digitalizácia značného množstva dokumentov a ich spracovávanie). Výsledkom tejto činnosti bolo zadefinovanie požiadaviek pre výberové konania na dodávky softwaru i hardwaru.

Po výbere dodávateľských firiem sa činnosť sekcie koncentrovala predovšetkým na postupné inštalovanie a prevádzkovanie hardwarových a softwarových komponentov.

Zamestnanci boli vybavení výpočtovou technikou a postupne bolo dokončené prepojenie počítačovej siete. Boli zriadené operátorské skenovacie pracoviská na digitalizovanie papierových a mikrofišových dokumentov. Bol zriadený priestor pre rackovú konštrukciu serverov ústavu.

Počítačová sieť bola zriadená a nakonfigurovaná v súlade s požiadavkami priemyselnej bezpečnosti ústavu.

Okrem týchto činností spojených s koncepciou a prevádzkou počítačovej siete ústavu boli značné kapacity (časové i personálne) venované prenosu externých dát (registrov, protokolov, evidencií) do lokálnych formátov a tvorbe relácií medzi novovytvorenými databázovými tabuľkami, ako aj rôznych hlásení a výstupných zostáv pre potreby sprístupňovania dokumentov žiadateľom o sprístupnenie zväzkov.

4. Úlohy Ústavu pamäti národa

Zákon o pamäti národa ukladá Ústavu pamäti národa základné úlohy takto:

1. vykonávať úplné a nestranné hodnotenie doby neslobody, hlavne analyzovať príčiny a spôsoby straty slobody, prejavy fašistického a komunistického režimu a ich ideológií, účasť domácich a zahraničných osôb na nich,
2. sprístupňovať prenasledovaným osobám dokumenty o ich prenasledovaní,
3. zverejňovať údaje o vykonávateľoch tohto prenasledovania a ich činnosti,
4. dávať podnety na trestné stíhanie zločinov a trestných činov, spolupracovať pri tom s Generálnou prokuratúrou SR,
5. poskytovať potrebné informácie orgánom verejnej moci,
6. systematicky zhromažďovať a dokumentačne spracovávať všetky druhy informácií, dokladov a dokumentov, vzťahujúcich sa na dobu neslobody,
7. spolupracovať s obdobnými inštitúciami v Slovenskej republike i mimo nej, hlavne s archívami, múzeami, knižnicami, pamätníkmi odboja, pamätníkmi koncentračných a pracovných táborov, poskytovať im informácie, bádateľské možnosti a metodickú pomoc a propagovať ich činnosť,
8. poskytovať verejnosti výsledky svojej činnosti, hlavne zverejňovať a sprístupňovať informácie a iné doklady o dobe neslobody 1939 – 1989 a o činoch a osudoch jednotlivcov, vydávať a šíriť publikácie, poriadať výstavy, semináre, odborné konferencie, diskusné fóra,
9. propagovať myšlienky slobody a obrany demokracie pred režimami podobnými nacizmu a komunizmu.

Všetky úlohy uložené zákonom majú dlhodobý charakter. V počiatkoch činnosti bola ako prvoradá vytyčená úloha **prevziať, uložiť, spracovať a sprístupniť dokumenty** prenasledovaným osobám. Vďaka úsiliu a pracovnému nadšeniu všetkých pracovníkov Ústavu pamäti národa sa darí tieto úlohy úspešne plniť.

4.1 Preberanie dokumentov

Základným predpokladom na začatie činnosti Ústavu pamäti národa bolo riešenie otázky preberania dokumentov, vytvorených bývalými bezpečnostnými zložkami do správy ústavu.

Hneď po vytvorení orgánov Ústavu začali rokovania vo veci preberania materiálov po bývalých bezpečnostných zložkách medzi Ústavom pamäti národa, Slovenskou informačnou službou a Národným bezpečnostným úradom. Pri týchto rokovaníach prišlo k dohode o právnom nástupníctve Ústavu pamäti národa vo veciach administratívy bývalej ŠtB. Medzi Ústavom pamäti národa a Slovenskou informačnou službou bola uzatvorená Dohoda o vzájomnej spolupráci pri preberaní materiálov po bývalej Štátnej bezpečnosti od Slovenskej informačnej služby a o sprístupňovaní informácií z týchto materiálov pre potreby Slovenskej informačnej služby. Dohoda bola uzatvorená dňa 4. 9. 2003.

Súčasne začali prebiehať aj rozhovory o preberaní dokumentov od bývalej Vojenskej kontrarozvedky, Vojenského obranného spravodajstva a o sprístupnení informácií z týchto materiálov Vojenskej kontrarozvedke. Tieto rokovania boli ukončené dohodou vo februári v roku 2004.

Ďalej sa uskutočnili konzultácie s Úradom na ochranu osobných údajov ukončené stanoviskom, ktoré poskytol tento úrad ústavu dňa 13.12. 2003. Podľa tohoto stanoviska začalo prebiehať sprístupňovanie materiálov občanom.

4.1.1 Vydanie dokumentov štátnej bezpečnosti z depozitov Slovenskej informačnej služby

Zásadný problém, ktorý spôsobil od počiatku oneskorenie plnenia úloh Ústavu pamäti národa bolo stanovisko Slovenskej informačnej služby, že dokumenty štátnej bezpečnosti „zaradila do svojich informačných fondov“, „sú trvalou materiálnou súčasťou spravodajskej činnosti SIS“ a „slúžia jej na plnenie úloh ustanovených zákonom NR SR č. 46/1993 Z. z. o SIS v znení neskorších predpisov“ a že dokumenty obsahujú utajované skutočnosti podľa ich značenia „Prísne tajné“ („PT“) alebo „Tajné“ („T“). Slovenská informačná služba preto požadovala splnenie podmienok, ktoré kladie na odovzdávanie utajovaných skutočností zákon č. 241/2001 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností v znení neskorších predpisov. Požadovala teda, aby Ústav pamäti národa predložil certifikát priemyselnej bezpečnosti stupňa „PT“ vydaný Národným bezpečnostným úradom na uloženie utajovaných skutočností, aby štatutárny zástupca Ústavu pamäti národa a členovia komisie, ktorí budú preberať utajované skutočnosti mali certifikáty personálnej bezpečnosti stupňa „PT“ a pri odovzdávaní a preberaní dokumentov bude vedený protokol, ktorý ukladá zákon o ochrane utajovaných skutočností. Podľa vtedajšieho riaditeľa Slovenskej informačnej služby by takto uskutočnené preberanie dokumentov štátnej bezpečnosti z depozitov Slovenskej informačnej služby trvalo najmenej 2 roky.

4.1.2 Oprávnenie Slovenskej informačnej služby spravovať a využívať dokumenty štátnej bezpečnosti (stanovisko)

Dokumenty štátnej bezpečnosti boli uložené v depozitoch a využívané Slovenskou informačnou službou neoprávnené, neboli teda v správe Slovenskej informačnej služby a skutočnosti v nich obsiahnuté neboli v pôsobnosti Slovenskej informačnej služby.

Právne predpisy, ktoré upravovali oprávnenosť spravovať dokumenty štátnej bezpečnosti do prijatia Zákona o pamäti národa a ktoré sú súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky sú tieto:

Ústavný zákon č. 541/1992 Zb. o delení majetku ČSFR medzi ČR a SR a jeho prechode na ČR a SR

Ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku ČSFR

Ústava SR (zákon č. 460/1992 Zb.)

Zákon č. 543/1992 Zb. o zrušení Federálnej bezpečnostnej informačnej služby

Zákon č. 451/1991 Zb., „lustračný zákon“

Zákon č. 527/1992 Zb. o Bezpečnostnej informačnej službe ČR

Zákon č. 46/1993 Zb. o Slovenskej informačnej službe

Zákon č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy

Uznesenie vlády SR č. 276/1993

Zánik ČSFR po právnej stránke upravoval ústavný zákon č. 542/1992 Zb., v zmysle ktorého zánikom ČSFR zanikajú štátne orgány ČSFR.

Na základe zákona č. 451/1991 Zb. takzvaného „lustračného zákona“ (ďalej len „LZ“) osvedčenia o skutočnostiach uvedených v § 2 ods. 1 písm. a) a písm. b) (lustračné osvedčenia) vydávalo Federálne ministerstvo vnútra. V zmysle § 9 LZ ak boli podklady na vydanie lustračného osvedčenia v držaní iného štátneho orgánu, bol tento orgán povinný na žiadosť FMV poskytnúť do siedmich dní ministerstvu všetky podklady a ďalšie informácie potrebné na vydanie osvedčenia.

1) Zákomom č. 543/1992 Zb. o zrušení Federálnej bezpečnostnej informačnej služby (ďalej len „ZZFBIS“) bola FBIS zrušená ku dňu 31. 12. 1992. Podľa § 6 majetok, majetkové práva ČSFR, ku ktorým prislúchalo právo hospodárenia FBIS, ako i záväzky ČSFR, ktoré bola povinná plniť FBIS a ktoré podľa § 2 až 4 a § 9 ods. 4 prechádzajú na ČR prevezme štátny orgán, ktorý bude určený **zákomom** Českej národnej rady (ďalej len „príslušný orgán ČR“), a ktoré prechádzajú na SR prevezme štátny orgán, **ktorý bude určený zákomom SNR (ďalej len „príslušný orgán SR“)**.

Ustanovenie § 8 ods. 2 ZZFBIS upravovalo rozdelenie spisovej agendy s personálnym zameraním tak, že predmetná spisová agenda sa odovzdáva príslušnému orgánu ČR, ak sa týka osôb, ktoré sú ku dňu 31. 12. 1992 štátnymi občanmi ČR a **príslušnému orgánu SR**, ak sa týka osôb, ktoré sú ku dňu 31. 12. 1992 štátnymi občanmi SR.

Nástupníckym štatutárnym orgánom FBIS a „príslušným orgánom“ v zmysle § 6 a § 8 ods. 2 ZZFBIS v ČR sa stala Bezpečnostná informačná služba ČR zriadená zákomom č. 527/1992 Zb. V zmysle ustanovenia § 160 uvedeného zákona BIS je štátny orgán ČR, na ktorý podľa zákona, ktorým sa ruší FBIS, prechádzajú práva a povinnosti FBIS v Českej republike.

Funkciu generálnej recepčnej normy, zabezpečujúcej kontinuitu slovenského právneho poriadku s československým právnym poriadkom, plní čl. 152 ods. 1 Ústavy SR,

v zmysle ktorého ústavné zákony, zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy zostávajú v SR v platnosti, ak neodporujú tejto ústave. Na základe tohto ustanovenia súčasťou platného právneho poriadku SR sú všetky všeobecne záväzné právne predpisy vydané do 31. 12. 1992, ak neodporujú ústave.

Súčasťou platného právneho poriadku SR je teda i ustanovenie § 6 ako i § 8 ods. 2 ZZFBIS, **v zmysle ktorého spisová agenda s personálnym zameraním sa odovzdáva štátnemu orgánu, ktorý bude určený zákonom SNR.**

Zákon č. 46/1993 Z.z. o SIS, obsahujúci právnu úpravu činnosti a postavenia SIS, však neobsahuje ustanovenie analogické § 160 zákona č. 527/1992 Zb. o BIS ČR, ktoré by vyhlasovalo SIS za štátny orgán SR, na ktorý podľa zákona, ktorým sa ruší FBIS, prechádzajú práva a povinnosti FBIS v SR. SIS teda nie je štátnym orgánom, ktorý bol oprávnený prevziať majetok, majetkové práva a záväzky ktoré podľa § 2 až 4 a § 9 ods. 4 zákona č. 543/1992 Zb. prešli na SR, ako ani orgánom oprávneným prevziať spisovú agendu FBIS s personálnym zameraním.

2) V zmysle čl. 2 ods. 2 ústavy štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom ktorý ustanoví zákon. K uplatňovaniu štátnej moci môže dôjsť len vtedy, ak to ustanovuje zákon. Každý orgán štátu má buď ústavou, alebo zákonom určený rozsah právomoci, ktorý nemôže prekročiť, takže môže konať len to, čo mu ústava alebo zákon dovoľuje. Právnym základom uplatňovania štátnej moci „v rozsahu zákona“ sú však nielen zákony, ale tam, kde to ústava alebo zákon umožňujú, sú orgány štátu viazané i medzinárodnými zmluvami, nariadeniami vlády, ako aj všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev alebo iných ústredných orgánov štátnej správy. Iba zákony však upravujú rozsah, v akom štátne orgány môžu uplatňovať jednotlivé zložky štátnej moci, i to, či právnym základom ich uplatňovania budú zákony, iné právne predpisy tzv. sekundárnej normotvorby alebo medzinárodné zmluvy. Štátny orgán, ktorého postavenie a právomoci sú upravené zákonom, nie je oprávnený z vlastného rozhodnutia a podľa vlastnej úvahy konať nad rozsah svojich zákonných právomocí, pretože takéto konanie príslušný právny predpis neupravuje. Čl. 2 ods. 2 ústavy v citovanom ustanovení prispieva k právnej istote tým, že bez ústavou určeného zákonného základu, v jeho rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom žiadny štátny orgán Slovenskej republiky nemôže a nesmie konať.

Zákon č. 46/1993 Z.z. o SIS vymedzuje v § 2 úlohy informačnej služby. Tento zákon nezakladá oprávnenie SIS spravovať a využívať informačné databázy štátnej bezpečnosti. Keďže ani žiaden iný zákon predpokladaný § 2 ods. 3 zákona č. 46/1993 Z.z. takúto pôsobnosť SIS neupravuje, možno dospieť k záveru, že **správa a využívanie vzäzkov štátnej bezpečnosti Slovenskou informačnou službou nemá zákonnú oporu.**

3) Oprávnenie SIS viesť evidencie informácií je upravená v § 17. Negáciou ustanovenia § 17 ods. 1 možno dospieť k záveru, že **SIS nie je oprávnená viesť evidencie, v ktorých by zhromažďovala, uchovávala a využívala informácie o skutočnostiach a osobách, ktoré nemajú priamu súvislosť s plnením úloh informačnej služby ustanovených týmto zákonom.** Keďže informačné databázy štátnej bezpečnosti nemajú priamu súvislosť s plnením úloh SIS ustanovených zákonom č. 46/1993 Z.z., vedenie takejto evidencie Slovenskou informačnou službou vylučuje samotný zákon o SIS.

4) Vláda SR uznesením č. 276/1993 z 20. apríla 1993 vyslovila súhlas, aby pôsobnosť vykonávaná Federálnym ministerstvom vnútra na úseku vydávania osvedčení podľa zákona č. 451/1991 Zb. bola v rozsahu pôsobnosti Slovenskej republiky zverená do

pôsobnosti SIS.

Právnym základom uvedeného uznesenia bolo ustanovenie § 33 zákona č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, splnomocňujúce vládu SR do vydania novej zákonnej úpravy rozhodovať o tom, ktoré ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy SR a v akom rozsahu budú vykonávať v súvislosti s ústavnoprávnymi zmenami dovtedajšiu pôsobnosť ústredných orgánov štátnej správy ČSFR. **Účinnosť takýchto rozhodnutí vlády však bola obmedzená najviac na 9 mesiacov.**

Súčasťou citovaného uznesenia vlády bolo i odporúčanie pre riaditeľa SIS „sústrediť potrebné informačné databázy nevyhnutné na plnenie úloh podľa zákona č. 451/1991 Zb.“(tzv. „lustračný zákon“).

Keďže zákonná úprava splnomocňujúca SIS vykonávať pôsobnosť na úseku vydávania lustračných osvedčení prijatá v SR nebola, uznesenie vlády č. 276/1993 stratilo účinnosť po uplynutí 9 mesiacov od jeho vydania. Stratou účinnosti citovaného uznesenia došlo i k zániku oprávnenia SIS vydávať lustračné osvedčenia, ako aj k **zániku právneho základu sústredovania informačných databáz nevyhnutných na vydávanie lustračných osvedčení Slovenskou informačnou službou.**

5) Najvyšší súd Slovenskej republiky v uznesení z 31. 1. 1996, sp. Zn. 1 Co 34/95. konštatoval, že „**po rozdelení ČSFR neexistoval orgán v pôsobnosti Slovenskej republiky, ktorý by vykonával právomoci bývalého Federálneho ministerstva vnútra**“ a **(Ministerstvo vnútra SR) „nie je právnym nástupcom Federálneho ministerstva vnútra, neprešli naň právomoci z tohto bývalého federálneho orgánu“.** Najvyšší súd Slovenskej republiky to konštatoval v súvislosti s vydávaním osvedčení podľa tzv. lustračného zákona.

4.1.3 Ochrana utajovaných skutočností a dokumenty štátnej bezpečnosti - stanovisko

Dokumenty štátnej bezpečnosti sú takmer výlučne administratívne označené ako „Prísne tajné“ („PT“) alebo „Tajné“ („T“). Slovenská informačná služba od začiatku trvala na tom, že s týmito dokumentmi je potrebné zaobchádzať podľa vyznačeného stupňa utajenia, že nie je pôvodcom ani nástupcom pôvodcu utajovaných skutočností, ktoré tieto dokumenty obsahujú, a teda nie je oprávnená meniť vyznačený stupeň utajenia.

Dokumenty štátnej bezpečnosti v dobe prijatia Zákona o pamäti národa už samozrejme neobsahovali žiadne utajované skutočnosti vo svetle platného zákona č. 241/2001 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností v znení neskorších prepisov, ktorý spĺňa štandardy NATO. Svedčí o tom aj nasledujúci formálny a materiálny rozbor. Napriek tomu Slovenská informačná služba do protokolu vyznačovala názov spisu, jeho archívne a registračné číslo, osobu na ktorú bol spis vedený, jej dátum narodenia a počet strán spisu (spočítaný pri zázname do protokolu). Poznávame, že v depozitoch Slovenskej informačnej služby bolo uložených približne 74 000 spisov.

Ústava Slovenskej republiky nie je založená na hodnotovej neutralite, nie je iba vymedzením inštitúcií a procesov, ale včleňuje do svojho textu aj určité regulatívne idey,

vyjadrujúce základné nedotknuteľné hodnoty demokratickej spoločnosti. Ústava akceptuje a rešpektuje princíp legality ako súčasť celkovej koncepcie právneho štátu, neviaže však pozitívne právo len na formálnu legalitu, ale **výklad a použitie právnych noriem podriaďuje ich obsahovo materiálnemu zmyslu, podmieňuje právo rešpektovaním základných konštitutívnych hodnôt demokratickej spoločnosti a týmito hodnotami tiež meria použitie právnych noriem**. Znamená to i pri kontinuite so „starým právom“ hodnotovú diskontinuitu so „starým režimom“. Toto chápanie ústavného štátu odmieta formálno-rationálnu legitimitu režimu a formálny právny štát. Nech sú zákony akékoľvek, v štáte, ktorý sa označuje za demokratický a proklamuje princíp zvrchovanosti ľudu, nemôže byť legitímny žiadny iný režim, ako režim demokratický.

Zákon č. 241/2001 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov je úplne novou právnou úpravou ochrany utajovaných skutočností, ktorá je postavená na štandardoch NATO.

Zákon upravuje podmienky na zmenu alebo zrušenie stupňa utajenia „ak pominula potreba ochrany informácie alebo veci obsahujúcej utajované skutočnosti“ (§ 8 ods. 1).

V prechodných ustanoveniach sa hovorí, že „skutočnosti tvoriace predmet štátneho tajomstva alebo služobného tajomstva podľa doterajších predpisov a označené ako Prísne tajné alebo Tajné zostávajú utajovanými skutočnosťami podľa tohto zákona, **ak sa neurčí inak**“ (§ 76 ods. 1).

Zákon č. 125/1996 Z.z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému vo svojej preambule hovorí: „... komunistický režim a tí, ktorí ho aktívne presadzovali, nedával občanom možnosť slobodne vyjadriť politickú vôľu, nútil ich verejne vyhlasovať svoj súhlas aj s tým, čo považovali za klamstvo a za zločin, a to prenasledovaním alebo hrozbou perzekúcie voči nim samotným i rodinám a blízkym, porušoval základné princípy demokratického právneho štátu, medzinárodné zmluvy aj svoje vlastné zákony, **zneužíval na prenasledovanie občanov mocenské nástroje**“. Hlavným mocenským nástrojom komunistického režimu boli v plnom rozsahu bezpečnostné zložky štátu, hlavne Štb ako ich definuje zákon o pamäti národa, preto pre dokumenty o ich činnosti po zmene režimu v roku 1992 **pominul dôvod na ich utajenie**. Demokratický právny štát nemôže mať záujem kryť a chrániť informácie o prenasledovaní svojich občanov „starým režimom“ zákonom o ochrane utajovaných skutočností, prijatým demokratickým právnym štátom po „zmene režimu“.

Zákon č. 241/2001 Z.z. vo svojom § 76 ods. 1 pripúšťa inú úpravu režimu utajovaných skutočností aká bola pred jeho účinnosťou, teda **sprístupnenie a zverejnenie** podľa zákona č. 553/2002 Z.z. je spolu so zánikom dôvodov touto právnou úpravou.

Národný bezpečnostný úrad vydal dňa 13. augusta 2003 písomné stanovisko, v ktorom považuje Ústav pamäti národa „za legitímneho nástupcu pôvodcu utajovaných skutočností v písomnostiach bezpečnostných zložiek podľa zákona NR SR č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa“ a pripomína, že „je plne v kompetencii vedúceho organizácie navrhnúť spôsob a následne realizovať prevzatie uvedených dokumentov“ a tiež „pri preberaní a následnom nakladaní s týmito dokumentmi je potrebné dodržiavať príslušné ustanovenia zákona NR SR č. 241/2001 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností...“.

4.1.4 Správa o druhu, povahe, dobe vzniku a ich posúdenie vo svetle zákona o ochrane utajovaných skutočností (dokument)

Druh, povaha a doba vzniku materiálov po bývalej ŠtB

Materiály z produkcie štátnej bezpečnosti, uložené v depozitoch Slovenskej informačnej služby, sú:

Podľa pôvodu

- materiály XII. správy ZNB a krajských správ ŠtB do roku 1989 (približne 72000 kusov spisov, evidenčné pomôcky a nevytriedený materiál s objemom približne 40 m³),
- materiály I. správy ZNB vo forme mikrofišov (34 507 ks a 100 ks rôznych nevytriedených písomností),
- osobné spisy príslušníkov XII. správy ZNB a krajských správ ŠtB (1 012 ks spisov a 480 ks personálnych písomností),
- materiály z archívnych fondov vzniknutých z činnosti bývalej ŠtB.

Podľa druhu

- **spravodajské spisy** (približne 72 000 ks),
- agentúrne (osobné, pátracie, objektové),
- trestné,
- vyšetrovacie.

Evidenčné pomôcky (s objemom približne 15 m³)

Registre

Registre zväzkov (14.3.1958 - 19.11.1990)	Bratislava	39 ks
Protokol cudzích R. č. (12.11.1974 - 28.12.1977)	Bratislava	1 ks
Registre zväzkov (1 .7.1962 - 26.11.1990)	B. Bystrica	30 ks
Protokol registrov zväzkov (30.6.1958 - 15.6.1962)	B. Bystrica	3 ks
Protokol registrov zväzkov (8.6.1954 - 1.11.1962)	Bratislava	2 ks
Protokol registrov zväzkov (8.6.1954 - 18.3.1960)	Nitra	1 ks
Registračný protokol zväzkov (9.6.1954 - 2.7.1975)	Košice	1 ks
Registre zväzkov (3.6.1958 - 24.11.1989)	Košice	20 ks

Archívne registre

Agentúrne zväzky

„A“ (4.2.1974 - 8.10.1990)	Bratislava	6 kníh
„SR“ (8.2.1974 - 31.10.1990)	Bratislava	4 knihy
„preregistrované“ (26.1 1 .1962 - 23.1.1974)	Bratislava	2 knihy
„A“ (24.4.1958 - 26.5.1992)	B. Bystrica	5 kníh
„KR“ (27.8.1956 - 17.9.1992)	B. Bystrica	6 kníh

„A“ (21.12.1957 - 3.5.1992)	Košice	4 knihy
„OP“ (12.5.1958 - 8.1.1990)	Košice	3 knihy

Vyšetrovacie zväzky

„V“ (13.3.1958 - 10.7.1990)	Bratislava	10 kníh
„V“ (30.10.1956 - 1.10.1992)	B. Bystrica	3 knihy
„PV“ (30.10.1956 - 2.10.1967)	B. Bystrica	1 kniha
„V“	Košice	0 kníh

Signálne zväzky

„S“ (22.1.1955 - 18.12.1970)	Bratislava	4 knihy
„S“ (14.9.1964 - 23.12.1976)	B. Bystrica	1 kniha
„S“	Košice	0 kníh

Objektové zväzky

"OB" (8.2.1974 - 17.10.1990)	Bratislava	1 kniha
"OB" (9.1.1976 - 10.10.1994)	B. Bystrica	1 kniha

Trestné zväzky

"T" (12.1.1967 - 20.4.1984)	Bratislava	2 knihy
"T" (22.2.1967 - 12.4.1989)	B. Bystrica	1 kniha

Ďalšie fondy

Fond "Z" (? - 7.2.1989)	Bratislava	1 kniha
Fond "H" (18.8.1977 - 12.5.1989)	Bratislava	1 kniha
Fond "R" (5.10.1963 - 1.1.1979)	Bratislava	1 kniha
Protokol operatívnych zväzkov (10.9.1955 - 1.11.1962)		1 kniha
Protokol operatívnych zväzkov (26.11.1962 - 8.4.1969)		1 kniha

Ďalšie evidenčné pomôcky

Protokol archívnych zväzkov spolupracovníkov (10.3.1958 - 26.1.1962)		4 knihy
Protokol s označením „Z“ (pravdepodobne výpožičky) (6.4.1987 - 2.3.1989)		1 kniha
Protokol evidencie operatívnych zväzkov (Dunajská Streda) (5.2.1986 - 17.8.1989)		1 kniha
Protokol evidencie operatívnych zväzkov (Bratislava) (19.2.1960 - 2.3.1960)		1 kniha
Protokol agentúrnych a operatívnych zväzkov (Komárno) (1974 - 1.1.1989)		1 kniha
Kniha výpožičiek (5.1.1988 - 2.2.1990)		1 kniha
Kniha výpožičiek archívnych zväzkov (14.10.1985 - 30.12.1988)		1 kniha

Archívne fondy vzniknuté z činnosti útvarov bývalej ŠtB (prevezené z archívu MV SR v Levoči)

- A 29 - Bezpečnostný odbor ŠtB Bratislava - 13 archívnych krabíc
- A 213, 214 - Sekretariát FMV Praha
inventárne jednotky č. 240-242, 244, 246, 248, 249, 254-275 - fotokópie
- A 28 - XIV. Správa ZNB, Správa kontrarozviedky proti mimoriadnym a zvláštnym formám trestnej činnosti, fotokópie inventárnych jednotiek č. 7 a 9
- A 509 - Správa vyšetrovania MV ČSR (r.1957-1959), protokoly z výsluchov Jozefa Vicena + zabavená osobná korešpondencia - 6 archívnych krabíc + 2 registre (registračné lístky)
- A 7 - Sekretariát námestníka ministra vnútra (plk. Klíma)
fotokópie inventárnych jednotiek č. 83 a 91
- A 18 - Spravodajský odbor spravodajskej služby
8 inventárnych jednotiek (komplet)
- A 25 - IV. Správa ZNB - Správa sledovania FMV,
5 inventárnych jednotiek (komplet)
- A 30/1, 30/2 - III. Správa ZNB - vojenská kontrarozviedka,
221 inventárnych jednotiek (komplet) - 40 archívnych krabíc
- A 33 - Sekretariát I. námestníka MV ČSSR (Hanuliak, Kováč, Lorenc),
26 inventárnych jednotiek (komplet)
- S ZNB hl.m. Bratislavy a Zsl. kraja, Správa ŠtB Bratislava a útvary ŠtB v Zsl. Kraji
II. diel (r 1963-1980), 80 krabíc + 15 bm nespracovaného materiálu
- KS ZNB - Správa ŠtB Banská Bystrica a útvary ŠtB v Ssl. kraji, II. diel od inv.
jednotky 373 + III. diel,
246 krabíc + 7 bm nespracovaného materiálu.

Ostatný nevytriedený materiál (s objemom približne 30 m3)

- evidované a neevidované písomnosti rôzneho charakteru ako hlásenia, formuláre, poznámky, koncepty, filmy, mikrofiše.

Podľa doby vzniku

materiály po bývalej ŠtB vznikali do 31. 12. 1989.

Materiálna a administratívna povaha materiálov bývalej ŠtB, ktoré boli uložené v depozitoch Slovenskej informačnej služby so zreteľom na posúdenie zmeny vyznačeného stupňa utajenia podľa zákona č. 241/2001 Z.z.

Organizačné zložky a útvary Štátnej bezpečnosti boli podriadené Ministerstvu vnútra ČSSR. Uznesením č. 3 zo dňa 4. 1. 1990 Predsedníctvo vlády ČSSR schválilo vyčlenenie III. správy ZNB - vojenskej kontrarozviedky z podriadenosti MV ČSSR a jej začlenenie do podriadenosti MNO ČSSR. Rozkazom FMV ČSFR a FMNO ČSFR bolo dňa 1. júna 1990 premiestnených 930 príslušníkov VKR v oblasti pôsobnosti FMNO ČSFR. Ostatné zložky a útvary ŠtB boli rozkazmi MV ČSSR č. 16 a 17 z dňa 31. 1. 1990 v znení rozkazov MV ČSSR č. 19 a 20 dňa 5. 2. 1990 zrušené a neskoršími personálnymi rozkazmi FMV ČSFR bola ŠtB aj rozpustená bez právneho nástupcu. Uznesením z 22. mája 1990 Rada obrany štátu zrušila štatút III. správy ZNB - vojenskej kontrarozviedky a rozkazom ministra vnútra ČSFR bola vojenská kontrarozviedka vyčlenená z podriadenosti FMV a začlenená do podriadenosti FMNO, čím prešla do správy FMNO aj jej celá zväzková a archívna agenda.

Nemorálnosť a protiprávnosť komunistického režimu, porušovanie práv a slobôd občanov a páchanie zločinov jeho represívnymi orgánmi Štátnou bezpečnosťou a inými bezpečnostnými zložkami našla po páde komunistického režimu právny výraz v mnohých zákonoch Federálneho zhromaždenia ČSFR, Slovenskej národnej rady a nálezoch Ústavného súdu, ktoré sú súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Sú to:

- zákon č. 119/1990 Zb. o súdnej rehabilitácii,
- zákon č. 212/1990 Zb. o odňatí nehnuteľného majetku štátu v trvalom užívaní Komunistickej strany Česko-slovenska,
- ústavný zákon č. 496/1990 o navrátení majetku Komunistickej strany Česko-slovenska ľudu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,
- ústavný zákon č. 497/1990 Zb. o navrátení majetku Socialistického zväzu mládeže ľudu Českej a Slovenskej Federatívnej republiky,
- zákon č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách,
- zákon č. 319/1991 Zb. o zmiernení niektorých majetkových a iných krívd,
- zákon č. 451/1991 Zb., lustračný zákon,
- uznesenie SNR č. 131 z 20. júna 1991 k lustráciám v Slovenskej republike - zákon č. 480/1991 Zb. o dobe neslobody,
- nález ÚS ČSFR č. 14/1992 Zb. nálezov a uznesení ÚS ČSFR
- zákon č. 282/1993 Z. z. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnosťami,
- nález ÚS ČR č. 14/1994 Zb.
- zákon č. 125/1996 Z. z. o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému,
- zákon č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa.

Preto písomnosti a zväzky bývalej ŠtB podľa § 2 písm. a) až f) zákona nemôžu obsahovať a ani neobsahujú utajované skutočnosti ani z materiálnej povahy činnosti ŠtB v celom období do jej zrušenia a rozpustenia, ani podľa § 3 ods. 3 a 4 a Prílohy č. 1 a 2 zákona č. 241/2001 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností. Označenie „PT“ ("Prísne tajné") a „T“ ("Tajné") na týchto písomnostiach a zväzkoch je administratívne označenie, ktorým boli písomnosti označené v dobe neslobody.

Posúdenie materiálov podľa zákona č. 241/2001 Z.z.

Posudzované materiály po bývalej ŠtB sú materiálmi v zmysle § 2 písm. a) až f) zákona č. 553/2002 Z.z.

V zmysle § 8 ods. 1 zákona č. 241/2001 Z. z. pominula potreba ochrany informácií alebo vecí obsahujúcich utajované skutočnosti v materiáloch po bývalej Štátnej bezpečnosti uložených v depozitoch Slovenskej informačnej služby, a teda je možné zrušiť stupeň utajenia, vyznačený na týchto písomnostiach alebo veciach.

Písomnosti a evidencie podľa čl. 3 písm. j) až l) Dohody medzi SR a ČR č. 201/1993 Z.z., písomnosti bývalej 1. správy ZNB a personálne spisy príslušníkov ŠtB alebo pracovníkov FMV ČSSR a zložiek ním riadených, ktorí sú občanmi Českej republiky, majú byť naďalej utajovanými skutočnosťami so zmeneným stupňom utajenia „V“ („Vyhradené“).

Správna rada Ústavu pamäti národa vzala na vedomie túto správu a splnomocnila predsedu svojim rozhodnutím zmeniť stupeň utajenia vyznačený na dokumentoch štátnej bezpečnosti v pôsobnosti Ústavu pamäti národa. Predseda Správnej rady svojimi rozhodnutiami zrušil vyznačený stupeň utajenia vyznačený na jednotlivých typoch

písomností uložených v depozitoch Slovenskej informačnej služby.

Slovenská informačná služba do odovzdávacieho protokolu naďalej uvádzala názov spisu, jeho registračné a archívne číslo, údaje o osobe, na ktorú je spis vedený a počet strán spisu (strany boli spočítané pri zápise do protokolu). Takýchto spisov bolo v depozitoch Slovenskej informačnej služby okolo 70 000 a niekoľko desiatok kubických metrov neusporiadaných písomností. Až do februára tohto roka, kedy prišlo na základe ďalšieho stanoviska Národného bezpečnostného úradu k novej dohode medzi Ústavom pamäti národa a Slovenskou informačnou službou. Národný bezpečnostný úrad potvrdil platnosť rozhodnutí o zrušení stupňa utajenia vyznačeného na dokumentoch štátnej bezpečnosti uložených v depozitoch Slovenskej informačnej služby a pripravených na odovzdanie Ústavu pamäti národa s tým, že pracovníci Ústavu pamäti národa v určenom priestore Slovenskej informačnej služby pred vyhotovením odovzdávacieho protokolu administratívne vyznačia na odovzdávaných dokumentoch zrušenie stupňa utajenia. Od tohto okamihu sa s takto označeným dokumentom nakladá ako s neutajovaným.

4.1.5 Vydanie dokumentov bezpečnostných zložiek štátu z archívu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a z depozitu Vojenského obranného spravodajstva

Protokolárne odovzdanie príslušných fondov z archívu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a z depozitu Ministerstva obrany Slovenskej republiky je pripravené a uskutoční sa bezprostredne po úprave nových archívnych priestorov Ústavu pamäti národa.

4.1.6 Zmluvné vzťahy so štátnymi orgánmi Slovenskej republiky

Dohoda o vzájomnej spolupráci pri preberaní materiálov po štátnej bezpečnosti a o sprístupňovaní informácií z týchto materiálov a tiež o prístupe k informáciám zo svojich archívnych fondov uzavrel Ústav pamäti národa so Slovenskou informačnou službou 4. septembra 2003 a s Vojenským obranným spravodajstvom vo februári 2004.

Národný bezpečnostný úrad má zabezpečený prístup k vybraným dokumentom pre bezpečnostné previerky osôb.

Je pripravená dohoda s Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky o prístupe k dokumentom uloženým v štátnych archívoch Slovenskej republiky.

4.1.7 Prístup k dokumentom v správe štátnych orgánov Českej republiky

V archívoch Ministerstva vnútra Českej republiky a útvarov Ministerstva obrany českej republiky a tiež v správe Úradu pre zahraničné styky a informácie Ministerstva vnútra Českej republiky (rozviedka) sa nachádzajú písomnosti vedené štátnou bezpečnosťou o občanoch Slovenskej republiky alebo obsahujú informácie o Slovenskej republike a prístup k týmto písomnostiam je nevyhnutný v záujme plnenia úloh Ústavu pamäti národa. K týmto písomnostiam nemajú podľa práva platného v Českej republike prístup cudzinci (a teda ani občania Slovenskej republiky) a nemajú k nim prístup ani štátne orgány Slovenskej republiky, lebo zmluva o delení fondov ministerstiev vnútra a z nej vychádzajúce protokoly sú postavené na územnom princípe.

Dohoda z októbra 1992

Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Českej republiky o spoločnom využívaní stanovených informačných a archívnych fondov, ktoré vznikli v dôsledku činnosti ministerstiev vnútra v oblasti vnútorného poriadku a bezpečnosti z 29. októbra 1992 je príliš stručná a zďaleka nepostihuje všetku archívnu a spisovú agendu, ktorú Federálne ministerstvo vnútra ČSFR viedlo.

V Článku 2 tejto Dohody sú napríklad obsiahnuté verejno-bezpečnostné a správne evidencie (prípadne fondy), z ktorých je pre Ústav pamäti národa relevantná možno iba **evidencia cudzineckých spisov**, a to iba v prípade, ak je tým mienená aj evidencia Správy pasov a víz Zboru národnej bezpečnosti, zložky štátnej bezpečnosti a jej predchodcov. **Správa pasov a víz ako federálna súčasť riadila príslušné útvary na území Slovenskej republiky a tiež bola odvolacím orgánom občanov, ktorých žiadosti boli zamietnuté. Materiály tejto Správy rozhodne obsahujú spisovú agendu občanov Slovenskej republiky.** Likvidácia alebo rozdelenie fondov sa predpokladá do dvadsiatich rokov a je teda možné obnoviť tento proces. Z formulácie Článku 2 nie je úplne zrejmé, či česká strana odovzdala iba evidencie alebo aj spisy.

Podobne je terminologicky nejasný Článok 3. I v ňom je bez rozlíšenia použitá formulácia o vytvorení **kópií evidencií** alebo **rozdelení fondov**. V odseku 1 písm. a) až i) sú uvedené evidencie vedené útvarmi štátnej bezpečnosti (predovšetkým evidencia vízových cudzincov, ciest čs. občanov do nesocialistických štátov, index nežiadúcich osôb, evidencia usídlených cudzincov, evidencia šifrových pracovníkov) a hlavne **evidencia záujmových osôb** (EZO). Konkrétne v prípade EZO ide o informačný systém, vytvorený v prvej polovici osemdesiatych rokov z iných evidenčných podkladov vedených príslušnými útvarmi operatívnej evidencie štátnej bezpečnosti (relačné kartotéky, archívne evidencie apod.). V Dohode je zjavne mienená EZO v počítačovej podobe, bez písomných podkladov – **rozhodne nejde o archívny fond**. To je podstatný fakt, o ktorom bude zmienka neskôr.

V ponuke slovenskej strane, ktorá je obsiahnutá v Dohode teda zostali len tzv. **zmiešané archívne fondy** Federálneho ministerstva vnútra ČSFR, tzn. vtedy archívne spracované fondy ako sekretariáty ministrov, námestníkov, fondy Pohraničnej stráže apod. S najväčšou pravdepodobnosťou však česká strana za tieto fondy nepovažovala **fondy Federálnych útvarov ZNB (zložky ŠtB a VB)**, ktoré v tej dobe ešte neboli v úplnosti archívne spracované (a podľa našich informácií niektoré nie sú spracované dodnes). Posledná položka, ktorá vykazuje parametre archívneho fondu je aj **depozitár personálnych spisov a archivovaných evidenčných kariet**. EZO a zmiešané archívne fondy mali byť neodkladne prevzaté od federálnej vlády, to znamená do konca roka 1992. Tento fakt zabraňoval kvalitnej prehliadke a odbornému – a hlavne úplnému prevzatiu materiálov, ktoré by mali podľa archívnej rozluky patriť slovenskej strane.

Dohoda nerieši ani problematiku zväzkovej agendy kontrarozviednych a rozviednych útvarov štátnej bezpečnosti; a podobne ani operatívnu agendu Hlavnej správy vojenskej kontrarozviedky a jej podriadených súčastí (vrátane Východného vojenského okruhu), ktorá bola v prvej polovici roku 1990 podriadená Federálnemu ministerstvu obrany ČSFR. Dohoda takisto nezohľadňuje zväzkovú agendu Spravodajskej správy Hlavnej správy Pohraničnej stráže a ostrahy štátnej hranice (hoci bola v gescii Federálneho ministerstva ČSFR) a pochopiteľne ani vojenskú rozviedku (Spravodajská správa Generálneho štábu – SSGŠ).

Vykonávací protokol

Operatívnymi zväzkami sa zaoberá až Článok 10 vykonávacieho protokolu Ministerstiev vnútra Slovenskej republiky a Českej republiky zo 14. decembra 1992, ktorý ustanovuje, že česká a slovenská strana neprevezme do svojej správy operatívne zväzky, ktoré vznikli z činnosti útvarov štátnej bezpečnosti, pôsobiacich v druhom štáte. Tento článok **vychádzal z teritoriálneho princípu a v podstate potvrdzoval daný stav – operatívne zväzky správy kontrarozvedky v Bratislave (XII. správy ZNB), krajských a okresných súčastí zostali od počiatku roka 1990 dislokované na Slovensku. Zároveň však znenie článku zablokovalo možnosť, aby slovenské orgány požadovali od českej strany zväzky federálnych útvarov ZNB – zložky ŠtB, ktoré mali právomoc pôsobiť na celom území bývalej ČSFR. Z týchto zložiek štátnej bezpečnosti bola podľa neznámeho kľúča odovzdaná len väčšinová časť operatívnej agendy Hlavnej správy rozvedky (I. S-ZNB) – kontrarozvedne (II. správa ZNB a jej predchodcovia, V. Správa ZNB) a technické súčasti (správy sledovania a operatívnej techniky) odovzdané neboli, nehovoriac už o Správe vyšetrovania ŠtB, Správe pasov a víz ZNB, Zvláštnej správe (XIII. S-ZNB). I tieto zložky mohli viesť a aj viedli operatívne zväzky na občanov Slovenskej republiky, alebo vo svojej spisovej a zväzkovej agende sústreďovali údaje a informácie o Slovensku.**

Rokovanie s Českou republikou

Ústav pamäti národa v decembri 2003 listom inicioval začiatok rokovaní o materiáloch po bývalých bezpečnostných zložkách, ktoré sa nachádzajú v archívoch štátnych orgánov a inštitúcií v Českej republike. Korešpondencia s Ministerstvom vnútra Českej republiky skončila na stanovisku českej strany, že medzištátna dohoda a právne dokumenty na ňu naväzujúce znemožňujú Českej republike umožniť cudzincom ani Ústavu pamäti národa prístup k písomnostiam, ktoré pochádzajú z činnosti štátnej bezpečnosti, hoci obsahujú údaje o slovenských občanoch alebo údaje o Slovenskej republike.

V záujme plnenia úloh uložených Ústavu pamäti národa zákonom je treba rokovať s českou stranou o vyhľadani a odovzdaní zväzkov federálnych súčastí ZNB (ŠtB), vedených na občanov Slovenskej republiky a o možnosti vstupu do zväzkovej a spisovej agendy, kde sú sústredené údaje o Slovensku a jeho občanoch s tým, aby Ministerstvo vnútra Českej republiky umožnilo vyhotovenie kópií (trebárs na nosičoch CD). Podobná situácia – a možno ešte zreteľnejšia – je aj pri prístupe do personálneho depotu či evidencie.

Je možné rekonštruovať činnosť štátnej bezpečnosti proti slovenskému národu bez znalosti činnosti a aj personálneho obsadenia zložiek, nadriadených útvarom štátnej bezpečnosti dislokovaných na území Slovenskej republiky? Určite nie.

Ďalším argumentom v prospech Slovenskej republiky je skutočnosť, že celý rad námestníkov, zodpovedných za činnosť čs. kontrarozvedky počas normalizácie (J. Hanuliak, J. Kováč, A. Lorenc) boli Slováci. Prečo by potom materiály nimi riadených útvarov mali zostať v Prahe?

Preto je nutné žiadať prístup k spisovej (archívnej) agende federálnych útvarov (naopak sa to bude tiež týkať XII. S-ZNB) a rovnako k personálnej agende.

Určitým precedensom bolo rozdelenie operatívnej agendy I. správy ZNB (Hlavnej správy ZNB), ktorá sa pravdepodobne uskutočnila medzi Úradom pre zahraničné styky a informácie Ministerstva vnútra Českej republiky a Slovenskou informačnou službou, čo

nie je obsiahnuté ani v Dohode, ani v Protokole. Ďalším argumentom pre rokovanie s českou stranou je fakt, že Ministerstvo obrany Českej republiky stále blokuje zväzkovú agendu slovenských útvaroch III. správy ZNB, resp. činnosť slovenských príslušníkov Vojenskej kontrarozvedky (VKR).

K otázke utajenia, tak ako problém formuluje Článok 7 Dohody možno povedať toľko: zmluvné strany mali uchovať stupeň utajenia tak, ako ho prevzali od Federálneho ministerstva vnútra. To už vtedy bola ťažko splniteľná požiadavka, ktorá sa ďalším vývojom utajovačom skomplikovala. Obidve republiky prijali novú právnu úpravu o ochrane utajovaných skutočností a obidva štáty pristúpili na sprístupňovanie dokumentov vzniknutých činnosťou štátnej bezpečnosti. Ministerstvo vnútra Českej republiky bolo nútené na základe svojho zákona plošne zrušiť stupeň utajenia väčšiny písomností, vzniknutých do konca roka 1992 (napríklad pokyn ministra vnútra Českej republiky č. 6/1999). Podobne pre nedostatok kapacít riaditeľ Uradu pre zahraničné styky a informácie Ministerstva vnútra Českej republiky plošne zmenil stupeň utajenia („Prísne tajné“ na „Dôverné“ a „Tajné“ na „Vyhradené“), čo odporuje platnému zákonu („Prísne tajné“ písomnosti sú písomnosťami NATO). V individuálnych prípadoch úplne ruší stupeň utajenia. Ďalším argumentom sú napríklad knihy Karla Pacnera a články niektorých historikov v tlači, ktorí mali zjavne prístup k písomnostiam, ktoré majú byť podľa znenia Dohody stále utajené.

O prístup k dokumentom v správe štátnych orgánov Českej republiky je nutné rokovať pravdepodobne na úrovni vlád.

4.1.8 Ochrana osobných údajov a dokumenty štátnej bezpečnosti

Spomedzi dokumentov, ich kópií alebo rekonštruovaných dokumentov, odovzdaných do vlastníctva ústavu sú **vyňaté zo sprístupnenia** skutočnosti:

- o dátume narodenia, bydlisku, o súkromnom a rodinnom živote, o trestnej činnosti, zdraví a majetkových pomeroch **iných osôb**,
- o osobách stojacich mimo služobnej a verejnej činnosti príslušníka bezpečnostnej zložky, uvedené v jeho personálnom (kádrovom) spise,
- vyňaté uznesením výboru Národnej rady SR.

Inými osobami sú všetky osoby, predovšetkým však osoby prenasledované, o ktorých existujú informácie v dokumentoch o činnosti bezpečnostných zložiek štátu, okrem príslušníkov, pracovníkov alebo spolupracovníkov bezpečnostných zložiek štátu.

4.2 Sprístupňovanie

Od 1. mája 2003 do 31. marca 2004 roka sa na ÚPN obrátilo vyše 4900 žiadateľov s požiadavkou o nahliadnutie do dokumentov. Prvou úlohou sekcie je posúdiť oprávnenosť žiadosti, tak ako to predpisuje Zákon o pamäti národa a § 15 Občianskeho zákonníka. Pokiaľ obsahuje všetky predpísané náležitosti, nastáva lustrácia požiadavky v elektronicky dostupných registratúrnych a archívnych databázach, kde je umožnené nielen stotožniť osobu uvedenú v požiadavke žiadateľa, ale aj druh dokumentu, dátum, miesto jeho zavedenia a zložku, ktorá ho vyprodukovala, a ostatné údaje o pohybe dokumentu. Databázy rovnako obsahujú údaj o jeho archivovaní, resp. zničení. Aj v prípade negatívnej

lustrácie (t. j. požadovaná osoba sa v databázach nenachádza), nie je požiadavka považovaná za definitívne vybavenú, keďže proces preberania dokumentov od Slovenskej informačnej služby a ostatných inštitúcií, ktoré nimi disponujú, ešte nie je ukončený. Žiadosť je zároveň konfrontovaná s novopribúdajúcimi dokumentmi.

V prípade, že sa požiadavku podarí stotožniť s dokumentom, nastáva proces prípravy sprístupnenia. Dokument je spracovaný do elektronickej podoby a upravený podľa zákonných noriem na ochranu osobných údajov tretích osôb, vyskytujúcich sa v dokumente. Následne žiadateľ dostane písomnú informáciu o pripravenosti dokumentu na sprístupnenie spolu s výzvou na upresnenie termínu sprístupnenia. V dohodnutý deň sú žiadateľovi v elektronickej forme poskytnuté všetky dostupné dokumenty, kde sa vyskytuje osoba, uvedená v jeho požiadavke, ale aj pôvodné registračné pomôcky a výstup z elektronických databáz. Žiadateľovi je umožnené vyhotovenie kópie celého dokumentu, prípadne strán, o ktoré požiada za cenu stanovenú zákonom.

Celkove bolo k 31. marcu 2004 administratívne vybavených 3700 žiadateľov. (odoslaných 2687 odpovedí o negatívnom výsledku lustrácie, dožiadaní ďalších dokladov, žiadosti 1020 žiadateľov s pozitívnou lustráciou boli ďalej spracovávané, 72 z dovtedy prevzatých spisov bolo pripravených na sprístupnenie).

Zároveň s plnením úlohy sprístupňovania začínajú pracovníci sekcie pracovať aj na výskumných úlohách, ako boli schválené Správnou radou.

4.3 Medzinárodná spolupráca

Popri úsilí o zabezpečenie základných činností ústavu a technicko-administratívnych prácach pri jeho zriadení sa podarilo nadviazať spoluprácu s partnerskými inštitúciami doma i v zahraničí - prebehli rokovania o spolupráci so zástupcami Konfederácie politických väzňov Slovenska, Zväzom protikomunistického odboja. Uskutočnila sa návšteva zástupcov Ústavu pamäti národa v Úrade na dokumentáciu a vyšetrowanie zločinov komunizmu pri Ministerstve vnútra Českej republiky a v Ústave soudobých dejín Českej akademie vied, rokovanie so zástupcami poľského občianskeho združenia Karta a v Historickom ústave v Budapešti v Maďarsku.

V oblasti organizovania seminárov a diskusných fór Ústav pamäti národa v úzkej spolupráci s Konfederáciou politických väzňov zorganizoval spomienkové stretnutie so seminárom v Leopoldove (august 2003), odborný seminár Ženy vo väzení v októbri 2003, seminár Pohon na učiteľov v marci 2004 – filmový záznam zo seminára bude použitý vo filmovom seriáli a tiež spomienkové stretnutie a seminár o väznenom spišskom biskupovi Štefanovi Barnášovi. Pri príležitosti výročia Novembra 1989 ústav pripravil sériu diskusných stretnutí pre verejnosť.

5. Základné problémy v období činnosti Ústavu pamäti národa

Počas niekoľkých mesiacov sa podarilo vybudovať fungujúcu inštitúciu, navyše takú, ktorá s ohľadom na predmet svojej činnosti nemá obdobu v doterajšej histórii Slovenska a so zreteľom na špecifickosť riešenia tejto problematiky v jednotlivých krajinách bývalého sovietskeho bloku má jedinečné postavenie.

Z tejto špecifickosti vyplýva i niekoľko podstatných problémov, ktoré sa počas

ročnej činnosti javia ako významné. Ich riešenie považujeme za dôležité, lebo zlepši fungovanie orgánov Ústavu pamäti národa, samotné plnenie úloh a v konečnom dôsledku i odbremení štátny rozpočet.

Ide najmä o právnu úpravu ukončenia členstva vo Výbore, odmeňovania členov Správnej a Dozornej rady, úpravu možnosti podnikania s vlastným majetkom, ktorú iné verejnoprávne inštitúcie majú.

Praktický problém, ktorý výrazne ovplyvňuje kvalitu plnenia úloh je nevhodné priestorové zabezpečenie pracovísk a archívu, nakoľko Ústav pamäti národa sídli v prenajatých provizórnych priestoroch, ktoré nepostačujú pre rozširujúci sa počet zamestnancov a objem archiválií a tiež sťažuje efektívne využitie modernej informačnej a archívnej technológie.

Hlavný vecný problém, ktorý bráni vo vykonávaní zákonom uložených úloh od vzniku, je nedodržanie termínu odovzdania dokumentov a registratúrnych a archívnych pomôcok zo strany Slovenskej informačnej služby a zásadná nemožnosť prístupu k dokumentom o občanoch Slovenskej republiky, uložených v Českej republike, keďže vzhľadom na neúplnosť dokumentov a registratúrnych a archívnych pomôcok v mnohých prípadoch nie je možné poskytnúť žiadateľom komplexnú informáciu o požadovaných dokumentoch, čo neúmerne posúva vybavovanie žiadostí. Neúplnosť dokumentov bráni odborným pracovníkom spracovávať dobu neslobody v úplnosti a objektívne.

Doteraz v súvislosti s oneskoreným odovzdávaním dokumentov a množstvom praktických činností, spojených s ich preberaním a vybavovaním žiadostí o sprístupnenie nemohla začať práca sekcie vedeckého výskumu a bádania, ktorá sa bude konštituovať v druhej polovici tohto roka. Zároveň však už boli schválené témy výskumných prác, na ktorých už pracujú zamestnanci ústavu popri plnení bežných praktických úloh sekcií.

6. Hlavné zámery na rok 2004

V nastávajúcom období bude ústav naďalej pokračovať v plnení základných úloh pri preberaní a spravovaní materiálov po bývalých bezpečnostných zložkách pri ich sprístupňovaní a vyhodnocovaní.

Archív sa bude v roku 2004 zameriavať najmä na nasledovné oblasti:

Organizačné úlohy:

- Vybavenie súhlasu na zaregistrovanie archívu Ústavu pamäti národa na Odbore archívnictva a registratúry Ministerstva vnútra Slovenskej republiky ako archív osobitného významu
- Vytvorenie archívneho poriadku archívu
- Vytvorenie akvizičného poriadku
- Vytvorenie bádateľského poriadku archívu

Ochrana archívnych dokumentov:

- Usporiadanie registratúrnych pomôcok Krajskej správy (KS) a Okresného oddelenia (OO) ŠtB v Nitrianskej Strede do krabíc
- Skenovanie, resp. digitalizácia registračných protokolov KS ŠtB Bratislava, Banská Bystrica, Košice
- Prebaľovanie mikrofíšov 1. správy v Nitrianskej Strede do nových obalov

- Reštaurovanie poškodených archívnych dokumentov

Sprístupňovanie a spracovanie archívnych fondov

- Prepisovanie registračných protokolov KS ŠtB Bratislava, Banská Bystrica, Košice
- Usporiadanie registratúrnych pomôcok KS a OO ŠtB v Nitrianskej Strede
- Usporiadanie lístkovníc
- Spoluúčasť na spracovaní resp. sprístupňovaní archívneho fondu Ústredia štátnej bezpečnosti v Slovenskom národnom archíve
- Vytvorenie schém k spracovaniu KS a OO ŠtB

Preberanie archívnych fondov

Preberanie archívnych fondov si vyžaduje zistiť, ktoré archívne fondy v sieti štátnych archívov patria podľa zákona do pôsobnosti Ústavu pamäti národa a vytvoriť archívne zbierky akvizičnou činnosťou. Ide o nasledovné inštitúcie:

- Ministerstvo obrany Slovenskej republiky
- Slovenská informačná služba – osobné a objektové zväzky, vyšetrovacie spisy z KS ZNB Bratislava, bližšie neoznačený archívny fond /mišung/
- Archívy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky SR v Levoči a v Nitrianskej Strede
- Vytváranie archívnych zbierok akvizičnou činnosťou

Úlohy v oblasti vedeckej činnosti

- Príprava Odborného dňa archívu Ústavu pamäti národa
- Zapojenie sa do grantového programu – Edícia o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom v rokoch 1946-1948
- Štúdium na odborných témach – ŠtB; príprava zborníka
- Príprava edície k udalostiam v roku 1968 z dokumentov ŠtB
- Prípravné práce na vydaní sprievodcu po archívnych fondov ÚPN
- Odborná konzultačná činnosť
- Nadviazanie spolupráce s ostatnými archívami a odbornými pracoviskami

Sprístupňovanie sa sústreďí najmä na úlohy:

- do konca apríla 2004 administratívne spracovať všetky žiadosti, tak aby sa vyrovnal časový sklz vzniknutý niekoľkomesačným prechodným obdobím medzi oficiálnym zverejnením možnosti podávať si žiadosti o nahliadnutie do dokumentov a obdobím keď bol ÚPN schopný vyhovieť prvým žiadateľom (t.j. keď už boli prevzaté a spracované prvé dokumenty). Vzhľadom na klesajúci počet nových žiadostí v poslednom období sa ich vybavovanie bude realizovať už priebežne;
- do konca júna 2004 poskytnúť všetkým žiadateľom aspoň primárnu odpoveď na ich žiadosť, či už negatívnu alebo pozitívnu a predísť tak prípadným urgenciám po prekročení 90 – dňovej vybavovacej lehoty;
- s ubúdajúcou administratívou bude možné sústrediť maximálny možný počet referentov na sprístupnenie konkrétnych dokumentom žiadateľom. Tento proces nie je možné zatiaľ chronologicky ohraničiť, keďže kvantita sprístupňovaných dokumentov sa nedá presnejšie určiť a tento proces si vyžaduje špecifické pravidlá, či už z hľadiska ochrany osobných údajov alebo maximalizácie výpovednej hodnoty konkrétneho dokumentu na poskytnutie komplexnej informácie žiadateľovi;
- v spolupráci so sekciami archívu a informatiky porovnávať žiadosti s

novovytváranými elektronickými databázami dokumentov za účelom vyhľadávania a sprístupnenia ďalších dokumentov oprávneným žiadateľom, keďže Ústav pamäti národa doteraz fyzicky prevzal iba časť archíválií, ktoré mu boli zákonom č. 553/2002 Z. z. zverené do správy;

- popri sprístupňovaní vypracovať tematické okruhy na vedecké bádanie a začať výskum na základe doteraz nezverejnených dokumentov.

Správa a rozvoj **informačného systému**:

- zabezpečí plnú prevádzku skenovacích staníc – hardware a software – papierových i mikrofišových dokumentov,
- zabezpečí skenovanie a začierňovanie a sprístupňovanie papierových dokumentov v tzv. Off-line režime, kompatibilnom s centrálou, predovšetkým z hľadiska importov naskenovaných dokumentov do centrálného databázového systému,
- implementáciu (inštalácia, konfigurácia, zaškolenie) HW a SW jadra systému ÚPN, t. j. databázového systému, dokumentového systému DM, aplikačného servera, databázového servera vrátane diskového poľa na ukladanie digitálnych imidžov dokumentov,
- začne rozvíjať analytické a následne implementačné práce v súvislosti s budovaním informačného systému Ústavu pamäti národa – tvorba SW systému pracujúceho s naskenovanými „metadátami“ – t. j. s bázou dát a poznatkov vyextrahovaných z naskenovaných dokumentov,
- zabezpečí import a validizáciu externých dát (registre, protokoly, zväzky) z formátov do centrálného DBMS, nad týmito dátami a ostatnými (dokumentovými) dátami vybudovať relácie a APPs, ktoré budú tvoriť bázu pre činnosti bádateľského, výskumného charakteru ostatných sekcií,
- vybuduje projekt zálohovania dát a systémov.

Digitalizácia dokumentov predstavuje dlhodobú úlohu, plánovanú na obdobie viacerých rokov. Zahŕňa dve oblasti:

- digitalizáciu a sprístupňovanie – ide o práce na skenovaní a indexácii, začierňovaní a kryptovaní dokumentov, prezentácii dokumentov žiadateľom (View) a archivácii s následnými databázovými operáciami (Search, Insert, Update) prostredníctvom DBMS, DMS
- výskum predpokladá tvorbu informácií o naskenovaných dokumentoch, poznatkoch a ich vzájomných vzťahoch.

Okrem týchto oblastí zabezpečí:

- praktické činnosti spojené s lustráciou žiadateľov vo všetkých dostupných registroch
- udržiavanie bezchybnej činnosti všetkých SW systémov, ich aktualizáciu, resp. dopĺňovanie o iné komponenty
- chod celej počítačovej siete ústavu, konfiguráciu serverov, bezchybnú prevádzku poštového a internetového pripojenia,
- bezpečnosť dát uložených v rôznych formách a na rôznych médiách, ako aj ich zálohovanie.

Na zabezpečenie týchto cieľov a úloh je nevyhnutné vybaviť ústav ďalšou výpočtovou technikou:

- diskové pole, SW-VRS na scenovanie, SW na zálohovanie po sieti, rozšírenie RAM-pamätí PC staníc na 1 GB namiesto 256 MB a notebookov z 256 MB na 512 MB,
- na tvorbu programových aplikácií treba zakúpiť SW vývojové prostredie,

- antivírusový software na servery,
- ďalšie zvyšovanie počtu pracovníkov si vyžaduje doplniť PC stanice
- v prípade zriadenia ďalšieho pracoviska trebariešiť PC, sieť, e-mailly, internet.

V oblasti **právnych analýz a rekonštrukcie dokumentov** sa uskutoční:

- systematické spracovávanie dokumentov a ich ukladanie do počítačovej databázy,
- vypracovanie metodiky spracovania a popis dokumentov, podľa ktorého budú tieto materiály ukladané do počítačovej databázy,
- vyhodnocovanie a rekonštrukcia obsahu tých dokumentov, ktoré boli zničené alebo neboli zachované; s ohľadom na aktuálny stav odovzdávania dokumentov bývalej ŠtB z depozitu Slovenskej informačnej služby do Ústavu pamäti národa, bude možné systematicky spracovať zatiaľ len dokumenty I. správy ŠtB (Spravodajská služba), vyšetrovacie spisy II. správy ŠtB (kontrarozvedka) a materiály Pohraničnej stráže, vrátane zachovaných dokumentov Spravodajskej služby PS; ostatné dokumenty doposiaľ neboli odovzdané,
- systematické spracovanie materiálov I. správy ŠtB - objektové zväzky a operatívne zväzky agentov a rozpracovaných záujmových osôb I. S - ŠtB,
- súčasne s analýzou a vyhodnocovaním dokumentov I. správy bude rekonštruovaná organizačná štruktúra tejto správy, vrátane personálneho obsadenia,
- z dokumentov II. správy ŠtB z vyššie uvedených dôvodov je doposiaľ možné analogickým spôsobom – tak ako sú spracovávané materiály I. správy ŠtB - spracovávať iba vyšetrovacie spisy ŠtB; pri vyhodnocovaní vyšetrovacích spisov uložených v počítačovej databáze bude súbežne rekonštruovaná organizačná štruktúra Správy vyšetrovania ŠtB, vrátane jej personálneho obsadenia,
- vypracovanie metodiky spracovania a popisu dokumentov Pohraničnej stráže a ich ukladanie do počítačovej databázy; prednostne budú takto spracovávané Denné hlásenia o udalostiach na štátnej hranici, v rozmedzí rokov 1948 – 1989, z ktorých budú selektované prípady osôb usmrtených, zranených a zadržaných pri pokuse o prechod štátnej hranice do zahraničia; súčasne s ukladáním dokumentov PS do databázy bude postupne rekonštruovaná organizačná štruktúra PS a jej personálne obsadenie.

Právna analýza činnosti spravodajskej služby sa začne v priebehu nastávajúcich mesiacov prijatím jedného až dvoch právnikov so zameraním na trestné právo. Zameria sa predovšetkým na:

- odhaľovanie závažnej trestnej činnosti príslušníkov I. správy ako sú trestné činy vraždy, príprava k vražde, únosy, podporovanie teroristických činov v zahraničí a pod.,
- prednostné vyhodnocovanie vyšetrovacích spisov jednotlivých osôb alebo skupín, ktoré sa týkajú procesov vykonštruovaných štátnou bezpečnosťou, ktorých výsledkom bolo odsúdenie nevinných ľudí k vysokým trestom odňatia slobody alebo k absolútnemu trestu,
- vypracovanie podnetu pre Generálnu prokuratúru SR na trestné stíhanie činiteľov zodpovedných za vytváranie a udržovanie neludského režimu na štátnej hranici na základe prípadov usmrtených a zranených osôb.

V oblasti **publikačnej činnosti** je v tomto roku pripravované vydanie nasledujúcich publikácií:

Štruktúra ŠtB (Dr. Pavel Žáček)
Prepisy z registrov – zoznamy v tlačenej podobe

Časopis (drobné práce, článkov, príp. recenzie), 4 krát ročne

Tlačový referát

Pravidelné informovanie verejnosti prostredníctvom tlačových vyhlásení, stanovísk a tlačových konferencií.

Bezpečnostný referát

Vypracovanie bezpečnostného projektu Ústavu pamäti národa.

Organizácia preberania dokumentov po bývalých bezpečnostných zložkách

Referát správy registratúrneho strediska sa sústreďí na:

- vypracovanie registratúrneho poriadku a registratúrneho plánu, ktorý bude predložený na schválenie Odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra Slovenskej republiky
- zabezpečovanie plynulého a spoľahlivého fungovania podateľne a obehu spisov,
- spoluprácu pri administratívno-technickom vybavovaní žiadostí o prístupenie.

Ústav pamäti národa bude v roku 2004 realizovať i nasledovné **projekty**:

Usporiadanie odbornej konferencie pri príležitosti 15. výročia Nežnej revolúcie a účasť na konferenciách partnerských organizácií v zahraničí (Maďarsko, Poľsko, Nemecko, Rakúsko)

Výroba cyklu dokumentárnych filmov Zločiny komunizmu - Svedkovia v spolupráci s Konfederáciou politických väzňov Slovenska; podľa vyhotovených scenárov už prebieha filmovanie; Ústav pamäti národa ako producent žiada Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky o finančnú dotáciu výroby dokumentárnych filmov. Slovenská televízia má pre tento cyklus vysielací čas

Realizácia projektu Oral history – Zachytenie výpovedí a svedectiev politických väzňov - cca 70 osôb

Budovanie knižnice Ústavu pamäti národa

- zriadenie knižnice so štatútom špeciálnej knižnice podľa zákona o knižniciach so všetkými náležitosťami,
- budovanie knižničného fondu z publikácií, vychádzajúcich v súčasnosti, ktoré mapujú, analyzujú a hodnotia dobu neslobody, zo samizdatovej literatúry a z literatúry z obdobia neslobody, ktorá dokumentuje ideológiu vládnucej KS
- spolupráca s inými inštitúciami za účelom získania a výmeny publikácií.

V Bratislave 5. mája 2004

Predseda správnej rady
Ústavu pamäti národa
Ján Langoš